

**მევენახეობასთან დაკავშირებული
ლექს-სიმღერები კახეთში**

**Poems related to viticulture
in Kakheti**

ნანა აბულაძე

დადიანების სასახლეთა
ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმი
საქართველო, ზუგდიდი

Nana Abuladze
Dadiani Palace's
Historic-Architectural Museum
Georgia, Zugdid

ABSTRACT

Poems related to viticulture and winemaking are a chronicle of the past. Samples of folk poetic creations allow us to think and comprehend the very diverse and multifaceted life of our ancestors, which leaves an indelible mark on the inner world of man.

It is noteworthy the poems preserved in Kakheti, are related to the vineyard, vine, and wine. Kakheti is a cellar of this wonderful plant and soul-pleasing fluid, as well as a united Georgia.

The scientific basis of viticulture and winemaking was mainly laid in the XIX century. The scientific study of their history begins from the same period. Modern cultivated vines are derived from wild vines. Viticulture and winemaking have reached a particularly high level of development in Kakheti.

Records of labor songs and terms recorded in ancient written monuments and Renaissance writings reveal their antiquity. Mankind has been accompanied by labor since its inception, and labor has been creating its own poetry.

One of the important places in labor poetry is occupied by vineyard poems. It was widespread throughout Georgia and was mainly performed collectively. We also have individual performance texts: vineyard bar and pitcher washing. Wine has a special place in the consciousness of Georgians. He is the savior and delicacy of Lkhini, Keif. Vine, wine, and cellar have an honorable place in human life, which is clarified by both folklore and ethnographic material. Vine, wine, and cellar are considered as one whole in the consciousness of Georgians.

საკვანძო სიტყვები: კახეთი, ლექს-სიმღერები, ვენახი, ღვინო, გიდელი.
Keywords: Kakheti, poems, vineyard, wine, guide.

მევენახეობა-მეღვინეობასთან დაკავშირებული ლექს-სიმღერები გარდასულ დღეთა მემატთანაა. ხალხური პოეტური შემოქმედების ნიმუშები გვაძლევს საშუალებას, დავფიქრდეთ და გავიაზროთ ჩვენი წინაპრების მეტად მრავალფეროვანი და მრავლისმეტყველი ყოფა-ცხოვრება, რომელიც წარუშლელ კვალს ტოვებს ადამიანის შინაგან სამყაროზე.

ჩვენი დაკვირვების ობიექტია ის ლექს-სიმღერები, რომლებიც დაკავშირებულია შრომის პოეზიასთან, კერძოდ, მევენახეობასთან კახეთში. შრომის პოეზია კაცობრიობის ცხოვრების, მისი განვითარების დასაწყისიდანვე იღებს სათავეს (ჩხეიძე 1973: 4).

საგულისხმოა კახეთში დაცული ის ლექს-სიმღერები, რომლებიც ვენახთან, ვაზთან, ღვინოსთანაა დაკავშირებული. კახეთი ამ მშვენიერი მცენარისა და სულის მამებელი სითხის მარანია ისევე, როგორც ერთიანი საქართველო. მევენახეობასთან დაკავშირებულ ლექს-სიმღერებს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია შრომის პოეზიაში.

ძველ წერილობით ძეგლებსა და აღორძინების პერიოდის თხზულებებში ფიქსირებული ცნობები შრომის სიმღერებისა და ტერმინების შესახებ ცხადყოფს მათ უძველესობას. კაცობრიობას თავისი გაჩენის დღიდან თან ახლავს შრომა, ხოლო შრომა საკუთარ პოეზიას ქმნიდა (ოქროშიძე 1962: 15). ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ სასოფლო მეურნეობასთან დაკავშირებული ხალხური სიმღერები ძველად ჩვენში ფართოდ უნდა ყოფილიყო გავრცელებული (ჯავახიშვილი 1990: 259). არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული მასალები ნათელს ხდის, რომ ქვის ხანიდან მოყოლებული ქართველურ ტომებს ჰქონდათ საკუთრივ გამომუშავებული მატერიალური და სულიერი კულტურა, რაც, თავის მხრივ, ასახვას პოულობს ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში (ჩხეიძე 1973: 4).

ვაზისადმი პატივისცემა და სიყვარული შორეული წარსულიდან იღებს სათავეს. ამიტომაც ძვირფასი მცენარისადმი სხვადასხვა ხალხში სხვადასხვაგვარი ლეგენდა და თქმულება არსებობს. ძველი ბერძნული თქმულებით, არსებობდა მევენახეობა-მეღვინეობისა და ლხინის ღმერთი, რომელსაც დიონისეს უწოდებდნენ. რომაელების პანთეონში ასეთ ღმერთს ბახუსი ან კიდევ ვაკხა ერქვა, ხოლო ეგვიპტელები ამ ღვთაების ფუნქციას ოზირისს მიაწერდნენ (სიჭინავა 1960: 7).

მევენახეობა-მეღვინეობას მეცნიერული საფუძველი უმთავრესად XIX საუკუნეში ჩაეყარა. ამავე პერიოდიდან იწყება მათი ისტორიის მეცნიერული შესწავლა. თანამედროვე კულტურული ვაზი წარმოშობილია ველური ვაზისაგან (იქვე: 15).

სტრაბონი ალბანიის შესახებ წერდა, რომ იგი დაჯილდოებულია ისეთი მიწით, „რომელსაც მოაქვს ნაყოფი თვით უნაზესიც კი, აგრეთვე მრავალგვარი მცენარეული, თვით მუდამ მწვანეც კი მოდის; ამისათვის მცირე ზრუნვაც კი არ არის საჭირო“ (ყაუხჩიშვილი 1957: 132). პტოლომის რუკის მიხედვით (II ს.) ადვილი დასადგენია, რომ ალბანიის ტერიტორიაში

კახეთის ნაწილი ე. წ. ჰერეთი შედიოდა და, მაშასადამე, სტრაბონის ამ სიტყვებში კახეთის ბუნებრივი პირობებიც იგულისხმება (სიჭინავა 1960: 17).

შორეული წარსულიდან მოყოლებული ვაზი ღვთაებრივ, მზის მცენარედ ითვლებოდა. ჩვენი წინაპრების წარმოდგენით, ის იყო „სიცოცხლის ხე“. IV საუკუნეში, როდესაც წმინდა ნინო საქართველოში მოდიოდა, მას თან ვაზის ჯვარი მოჰქონდა. დავით აღმაშენებლის (1089-1125) ძეს ეკუთვნის ცნობილი საგალობელი „ქება ღმრთისმშობლისაი“ („შენ ხარ ვენახი“), რომელშიც განსაკუთრებით თვალნათლივ ჩანს სიმბოლოურ-ალეგორიული კავშირი საქართველოს მფარველს – მარიამ ღვთისმშობელსა და ვაზს შორის. ვაზის გამოსახულება (მოხაზულობა), როგორც ჩუქურთმა, შეიჭრა ქართულ ხელოვნებაშიც. იგი ხშირად გამოკვეთილია ხოლმე ქრისტიანულ ტაძრებზე (ალიბეგაშვილი 1992: 217-218). ქართველი გლეხის წელღონივრობის ერთ-ერთი ძირითადი წყარო ვენახი იყო. ამას ადასტურებს ხალხური პოეტური ტექსტები. საყურადღებოა, რომ ნიშნობის ცერემონიაში ვენახი გადამწყვეტ სიტყვას ამბობდა. მოვიხმოთ პოეტური ტექსტი:

„სიდედრო, შავგრემანობით არ დაიწუნო სიძეა,
სოფელში მოდი, იკითხე გრძელი ვენახი ვისია“

(კოტეტიშვილი 1934: 42).

საყურადღებოა ხალხური ლექსი, რომელიც ვენახის მოვლასთანაა დაკავშირებული:

„ვენახი კარგი იქნება თოხით ღრმად გათოხნილია,
ყოველთვის დაკრეფის დროსა მას მტევანი აქვს სხვილია“

(უმიკაშვილი 1927: 325).

ალ. ჯამბაკურ-ორბელიანი აღწერს ვენახში მუშაობის, ქვევრის გარეცხვისა და ყურძნის დაწურვის სიმღერებს (ჯამბაკურ-ორბელიანი 1861).

თედო სახოკიას აჭარაში მოგზაურობისას ჩაუწერია მევენახეობასთან დაკავშირებული ლექსი, რომელშიც მოცემულია მაღლარი ვენახის კრეფა, გოდორში ჩაყრა, მისი დაწურვა და ღვინოდ დადუღება. მოვიხმოთ პოეტური ტექსტი:

„ვენახმა თქვა: მე ვარ გრძელი,
ზამთარ-გამონარები.
გვეისხამ, გვეიყვავილებ,
რომას (?) უკან დავყუყუდები.
ქე მოვა მომკრეფელი
მოაქვს ჭრელი გიდელი,
მოვიდა ძირში, ზედ ამოვიდა,
ერთი წამომწვანადა ხელი,
წამწიკვა კისერი,
სულ მთელსა მომწყვიტა წელი,

ამწია და ძირს ჩამიშვა,
ჩამყარა თელი გოდორში
ამწია და შიგ წამილო,
ჩამზარგა თელი ჯარაში.
ზეიდან ყაზახი შემადგა
ქვემ ჭიჭინაში მივძვრები.
ორ ყურ ქვაბში მომაქცევენ,
უცეცხლოდ წამოვდუღდები.
ხანდახან კაი ბიჭი ვარ,
ხანდახან წამოვბუნძულდები“
(სახოკია 1950: 176-177).

ვენახთან დაკავშირებულ ყველა შრომის პროცესს ახლდა ლექს-სიმღერა. საინტერესოა სიმღერა, რომელსაც ვენახის ახვევის დროს ასრულებდნენ:

„თარიმან, შენსა ვენახსა რაც იმას ღვინო გამოვა,
ჭიგო შეუდგამ მსხლისაო, ჩემიც იყოს და სხვისაო...“

(ხალხური სიბრძნე 1965: 65).

კახეთში განსაკუთრებით მაღალ განვითარებას მიაღწია მევენახეობა-მელვინეობამ. ვენახის ნიადაგის განაყოფიერებისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სასუქის შეტანას (თოფჩიშვილი 2017: 48). ეთნოგრაფიულ ყოფაში დადასტურებულ ფაქტს ეხმიანება ფოლკლორული მასალა. მოგვყავს ხალხური პოეტური ტექსტი:

„შენ სასუქი მომიშადე, თითო ჯინი, თითო ძირსა,
ისეთ მტევანს გავიკეთებ, არ ჩავიდეს გოდრის პირსა“

(ლევიაშვილი 1972: 72).

ცნობილია, რომ ქართლში იმ ზომის ვენახ-ზვრები არ იცის, როგორც კახეთში. ეს საწინახლური სიმღერა ქართლშია ჩაწერილი:

„ღმერთო, ღმერთო, დიდებულო, ჭკვიანი კაცი არ დალევს
გამჩენო ყურძენისაო; მისგან გამოხდილ ტკბილსაო,
ზედ ხუნძლავ ძვირფას მარგალიტს, თუ დალევს ფეხებს გაჭიმავს
თითონ ძირი აქვს ხისაო. ვერ გავა ბეწვის ხიდსაო...“

(სვანიძე 1957: 18-19).

ოკრიბაში მაღლარი ვენახის კრეფისას ხიდან ჩამოუშვებდნენ გიდეღს თოკით და ერთმანეთს გადასძახებდნენ:

„ჰე გიდეღა, კუნჭულია, უუუ!
გიდეღია, კუნჭულია, უუუ!“

(ოქრობიძე 1963: 111).

გურიაში მაღლარის კრეფას თან ახლდა სიმღერა-გადაძახება და „ლექსაობა“, მკრეფავები ერთმანეთს „ყბას უქცევდნენ“ – საქილიკო ლექსებს ეხუმრებოდნენ. ხშირად ერთი ნადი ასე მეორესთან ლექსაობდა.

აი, გადმოუშვა მკრეფავმა ყურძნით სავსე გიდეღი და თან სიმღერით გადმოსძახა:

„ა, გიდეღა, თოხისტარა“.
სხვა მკრეფავებმა კი ერთხმად დასჭექეს:
„ჰოო, ჰოოო, ჰოოო და ვიო.
ღორმა ჭური მოგითხარა,
ჰოო, ჰოოო, ჰოოო და ვიო.
სახლის გვერდზე მოგიტანა
ჰოო, ჰოოო, ჰოოო, ვიო...“

პირველ ნადს მეზობელი ნადი აჰყვა, მას კიდევ სხვა... „ა, გიდეღას“ გადაძახილმა შორეულ სოფლამდე მიაღწია (ლევიაშვილი 1972: 101-102). თავისი ეკონომიკური მნიშვნელობით მევენახეობას ქართველი ხალხის ცხოვრებაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს (ჩიქოვანი 1975: 477).

ვენახშია ჩაფლული ქართლ-კახეთის სოფლები. ყოველ სახლს პატარა ვენახი ეკვრის, ეს კარის მამული ანუ შინა-ვენახია (ლეკიაშვილი 1972: 54):

„- შენ, ჩემო კარის ვენახო!
რა დიდი რთველი გდიოდა...“

(ხალხური სიბრძნე 1965: 65).

თუმცა ნაკლიც აქვს კარზე გაშენებულ ვენახს: ყურძენს შინაური ფრინველი ეტანება:

„კარგი ხარ, კარის მამულო, რომ არა გჭამდეს ქათამი“

(ლეკიაშვილი 1972: 54).

ქვევრის რეცხვის დროს მიღებულია ლექსების თქმა:

მართალია, ქვევრი არის	მხოლოდ ბლის სარცხი გაუძლებს,
შემნახველი ღვინისაო;	თუმცა ილევა თანდათანო;
მაგრამ კარგი რეცხვა უნდა,	ბავშვისავით ჭყუმპალაობს,
არ გახდეს მისი ჯინისაო	როცა უსვამ განდა-განო...

(სვანიძე 1957 : 21).

ქართველი კაცი ღვინოს ეალერსება და თან ევედრება ლექსში:

ღვინოვ, ჩასულო ჭურშია, მათრობელა ნუ შემექმნები
შენ გენაცვალე სულშია, ქეიფის მიწურულშია!..“

(სამუშია 2001: 35).

საინტერესოა მეგრული ანდაზა:

„ბინეხიშ დუმარგუაფალშა ღვინი ვედეხარებე,
ვაზის დამრგველს ღვინოზე უარი არ ეთქმის“

(ხალხური სიბრძნე 1994 : 19).

ამდენად, შრომის პოეზიაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სავენახო ლექს-სიმღერებს. იგი გავრცელებული იყო მთელ საქართველოში და უმთავრესად კოლექტიურად სრულდებოდა. ასევე გვაქვს ინდივიდუალური შესრულების ტექსტები: ვენახის ბარვისა და ქვევრის რეცხვისა. ღვინო ქართველთა ტრადიციაში არის ლხინის, ქეიფის შნო და ლაზათი. ვაზს, ღვინოს და მარანს საპატიო ადგილი უჭირავს ადამიანთა ყოფა-ცხოვრებაში, რასაც ნათელყოფს როგორც ფოლკლორული მასალა, ასევე ეთნოგრაფიული ყოფა. ვაზი, ღვინო და მარანი ქართველთა ცნობიერებაში ერთ მთლიანობად მოიაზრება.

 გამოყენებული ლიტერატურა

- ალიბეგაშვილი 1992: ალიბეგაშვილი გ., ქართული ხალხური პოეზიის ნიმუშები. თბილისი, 1992.
- თოფჩიშვილი 2017: თოფჩიშვილი რ., საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეები. თბილისი, 2017.
- კოტეტიშვილი 1934: კოტეტიშვილი ვ., ხალხური პოეზია. თბილისი, 1934.
- ლეკიაშვილი 1972: ლეკიაშვილი ა., შენ ხარ ვენახი. თბილისი, 1972.
- ოქროშიძე 1962: ოქროშიძე თ., ქართული ხალხური შრომის პოეზია. თბილისი, 1962.
- სახოკია 1950: სახოკია თ., მოგზაურობანი. თბილისი, 1950.
- სვანიძე 1957: სვანიძე გ., ქართული ხალხური სიმღერები და მათთან დაკავშირებული თქმულებანი. თბილისი, 1957.
- სამუშია 2001: სამუშია კ., ძველი კოლხური (მეგრული) ლექს-სიმღერები, წიგნი IV. ზუგდიდი, 2001.
- სიჭინავა 1960: სიჭინავა ვ., მასალები მევენახეობისა და მეღვინეობის ისტორიისათვის საქართველოში. თბილისი, 1960.
- უმიკაშვილი 1927: უმიკაშვილი პ., ხალხური ზეპირსიტყვიერება. თბილისი, 1927.
- ყაუხჩიშვილი 1957: ყაუხჩიშვილი თ., სტრაზონის გეოგრაფია. თბილისი, 1957.
- ჩხეიძე 1973: ჩხეიძე ჯ., შრომის პოეზია ქართულ ფოლკლორში. ბათუმი, 1973.
- ჩიქოვანი 1975: ჩიქოვანი მიხ., ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია. თბილისი, 1975.
- ხალხური სიბრძნე 1965: ხალხური სიბრძნე, ტ. IV. თბილისი, 1965.
- ხალხური სიბრძნე 1994: ხალხური სიბრძნე, ტ. I, მეგრული და ლაზური ანდაზები. შემდგენლები: რ. შეროზია, ო. მემიშიძე. თბილისი, 1994.
- ჯავახიშვილი 1990: ჯავახიშვილი ივ., ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები. თბილისი, 1990.
- ჯამბაკურ-ორბელიანი 1861: ჯამბაკურ-ორბელიანი ალ., ივერიანელების გალობა, სიმღერა და ლიდინი. ჟურნალი „ცისკარი“, №1, 1861.